

L'ÚLTIM SOPAR I L'ACTE REDEMPTOR

Armand PUIG I TÀRRECH

Summary

Affirming the redemptive character of the death of Jesus poses the question of the relationship between the Jesus of history and the Christ of faith. This article looks at the texts with the narrative of the Last Supper and considers the meaning of the terms contained within it, in particular 'kingdom' and 'covenant'. This leads to a seven-fold conclusion that points to a connection between the Last Supper and the redemptive intentionality of salvation through Jesus.

Key words: Covenant, Last Supper, christology, soteriology, eucharist.

Paraules clau: Aliança, Últim Sopar, cristologia, soteriologia, eucaristia.

1. PLURALITAT DE POSICIONS

Ara fa trenta-cinc anys Xavier Léon-Dufour va dedicar una important monografia a l'eucaristia en el Nou Testament.¹ La segona part de l'obra, titulada «les tradicions de l'últim sopar de Jesús», es tanca amb un esbós de les etapes de la tradició —esbós que el mateix autor qualifica d'hipotètic.² Segons Léon-Dufour, les etapes serien quatre: a) la *todâ* o àpat d'acció de gràcies pel fet que Déu havia alliberat Jesús dels lligams de la mort;

1. *Le partage du pain eucharistique selon le Nouveau Testament*, Paris: Seuil 1982. L'obra aparegué traduïda al castellà l'any següent amb aquest títol: *La fracción del pan. Culto y existencia en el Nuevo Testamento*, Madrid: Cristiandad 1983. En aquest article citarem la darrera edició.

2. *Ibíd.*, 232, n. 54.

b) l'anamnesi o memorial del que Jesús havia fet, interpretat des del tema de l'aliança de Moisès en el Sinaí (Ex 24 i 34) o bé des de la nova aliança anunciada pel profeta Jeremies (Jr 31); c) l'aplicació a Jesús, per part dels primers cristians, de la profecia del Servent del Senyor (Is 53), que feia del destí de Jesús un sacrifici d'expiació «per a molts», és a dir, el sacrifici de Jesús adquiria «un valor universal» i contenia «la redempció del pecat», la seva mort era «salvadora»; d) a partir d'aquests elements es creava una nova litúrgia, basada en la presència de Jesús, celebrada per una comunitat que feia memòria de «l'aliança consumada per la seva mort salvífica» i anunciava «el retrobament escatològic».³

El problema de la reconstrucció de Léon-Dufour és la relació entre el Jesús de la història i la teologia de la primera comunitat, precisament en el punt crucial: el sentit que Jesús havia donat a la seva mort. La pregunta central del tema que tractem rau en la possibilitat d'aplicació de l'expressió «mort salvadora» als gestos i les paraules, els esdeveniments i les circumstàncies que configuren el tram final de la vida de Jesús. ¿Es pot parlar de la mort de Jesús com a acte redemptor, o bé cal la relectura teològica post-pasqual per afirmar plenament el caràcter salvífic de la seva mort? Aquesta és la qüestió que es troba al darrere de l'article del Credo que es refereix a l'encarnació de Jesús com a resultat d'una voluntat salvadora, tant de Déu, el Pare, com del mateix Fill. Quin és el fonament de la fórmula «per nosaltres els homes i per la nostra salvació», que cobreix tot l'itinerari terrenal i històric de Jesús?

Joachim Jeremias havia vist la dificultat i havia provat de donar-hi una resposta. L'exegeta de Göttingen parteix del Quart cant del Servent (Is 53) on es diu que aquest «ha portat els pecats de molts» (ἀμαρτίας πολλῶν ἀνήνεγκεν) (v. 12 LXX) i ho relaciona amb 1Pe 2,24: «va portar els nostres pecats en el seu cos sobre el patíbul» (τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν αὐτὸς ἀνήνεγκεν). Segons Jeremias, en el context d'un últim sopar interpretat com a sopar pasqual, Jesús s'ha comprès a si mateix com l'anyell pasqual escatològic, la mort del qual inaugura el temps de salvació i, per tant, és una mort salvadora. La seva mort és la mort «substitutiva» del Servent sofrent (com ho mostra la partícula ὑπέρ) que expia els pecats de «molts», és a dir, de totes les nacions de la terra, i converteix en eficaç la redempció definitiva. Aquesta s'identifica amb l'aliança i és correlativa amb el Regne. Segons Jeremias, ens trobem en un marc plenament sacrificial tal com demostraria l'expressió, pronunciada sobre el calze, «(sang) vessada per a molts» (Mc 14,24).⁴

3. Ibid., 230-232.

4. Sobre aquesta expressió, que Jeremias estudia àmpliament, el mateix Jeremias conclou: «Conformément au sens, il faudra donc traduire τὸ ἐκχυνόμενον ὑπὲρ πολλῶν par "qui sera versé

En l'ensenyament apostòlic, s'entén que el fet de menjar i beure fa que els deixebles participin de la força d'expiació que hi ha en la mort de Jesús i que ells mateixos formin la comunitat de salvació que celebra la mort i la resurrecció d'aquell (cf. 1Co 10,16-17; 11,25-26).⁵

Més recentment, Gerd Theissen ha provat d'obrir una altra línia interpretativa que vincula l'últim sopar de Jesús amb el seu conflicte contra el temple i presenta Jesús com el qui inicia un nou culte en el context d'una mort que ell mateix preveu imminent i que, d'una certa manera, anuncia.⁶ Sobretot és en Mc 12,1-12 i par., la paràbola dels vinyaters, en la qual Jesús, amb el relat sobre un fill que és mort de manera cruel i per raons de dolentia extrema, on s'evoca allò que serà la seva mort —sense que es pugui parlar d'un *vaticinium ex eventu*.⁷ Theissen, doncs, posa en paral·lel dues accions, que ell qualifica de simbòliques: la purificació del temple i l'últim sopar. La primera seria destinada a criticar el culte del temple i fins i tot el temple com a institució.⁸ Tanmateix, no és evident que anunciar la destrucció del temple equivalgui a considerar-lo una institució obsoleta, tal com es desprèn del missatge dels profetes (vegeu, per exemple, Jr 26).⁹

pour tous"» (*La dernière Cène. Les paroles de Jésus* [LD 75], Paris: Cerf 1972, 273 [= *Die Abendmahlswoorte Jesu*, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht 1967]).

5. *Ibid.*, 260-305.

6. Una modificació de la proposta de G. Theissen es troba darrerament en Samuel BYRSKOG, «The Meal and the Temple: Probing the Cult-Critical Implications of the Last Supper», en D. HELLHOLM – D. SÄNGER (eds.), *The Eucharist – Its Origins and Contents. Sacred Meal, Communal Meal, Table Fellowship in Late Antiquity, Early Judaism, and Early Christianity* (WUNT 376), Tübingen: Mohr Siebeck 2017, 423-452.

7. Sobre el caràcter previsible que Jesús dona a la seva pròpia mort, vegeu les pp. 472-483 del meu llibre *Jesús. Un perfil biogràfic* (Perfils 50), Barcelona: Proa 2004. Cal tenir en compte l'hostilitat dels adversaris (vegeu Lc 13,31-33), el destí dels profetes (vegeu Mt 23,37 par. Lc 13,34) i les indicacions donades als deixebles (vegeu Mc 8,34 i par.; Mt 10,38 par. Lc 14,27; Mc 10,38-39 i par.).

8. «The substance of Jesus' symbolic action against the temple cult and his prophecy against the temple belong together» (G. THEISSEN – A. MERZ, *The Historical Jesus. A Comprehensive Guide*, London: SCM 1998 [original alemany 1996], p. 432). Notem, però, que la unió dels dos esdeveniments (purificació i profecia sobre la destrucció del temple) només es troba en Jn 2,13-17 i 18-19, i encara aquí el «santuari» és interpretat com el cos de Jesús (v. 21). En els sinòptics la purificació va lligada amb l'entrada de Jesús a Jerusalem (vegeu Mc 11,15-17 i par.), mentre que l'anunci de la destrucció del temple (vegeu Mc 13,2 i par.) forma part del discurs escatològic. Cal considerar com a deslligades la purificació i la profecia.

9. Theissen, en canvi, opina que Jesús anuncia, en relació amb el temple, «its disappearance along with this transitory world» (*Ibid.*, 433). És cert que durant el procés de Jesús s'aixequen testimonis denunciant que ell vol destruir el temple, però els mateixos testimonis afirmen que «en tres dies en vol construir un altre, no fet per mans d'home» (Mc 14,58), és a dir, el temple escatològic. A més, Jesús no és considerat reu de mort per aquesta acusació sinó per blasfèmia contra Déu (v. 64; vegeu Jn 10,33).

Pel que fa a l'últim sopar, Theissen considera que es tracta d'una acció simbòlica que pretén substituir provisionalment el culte del temple que havia quedat obsolet,¹⁰ i que serà definitivament substituït pel Regne escatològic de Déu que arribarà aviat. Ni que sigui presentada a tall provisional (!), el cert és que la interpretació de Theissen fa de Jesús el fundador d'un culte nou, en el qual el pa substitueix el sacrifici animal i la copa remet a una aliança que tampoc no és sacrificial —l'exegeta de Heidelberg subratlla Jr 31,31-33. Vistes així les coses, no queda clar si Jesús podia haver donat un valor soteriològic a l'últim sopar i, per tant, a la seva mort. Aquest valor serà certament atribuït a l'obra de Jesús per la comunitat dels inicis.¹¹ Tanmateix, Theissen no exclou del tot que Jesús hagués pogut donar un valor sacrificial a la seva mort, a partir sobretot de les paraules sobre el pa.¹²

En definitiva, Léon-Dufour i Theissen no exclouen el lligam entre acte redemptor i últim sopar de Jesús, però en canvi atribueixen la intencionalitat soteriològica de l'últim sopar a la comunitat dels inicis. Jeremias, pel seu costat, valent-se d'Is 53 i de la figura del Servent del Senyor, dona una significació salvadora a l'últim sopar de Jesús, el qual s'hauria considerat a si mateix l'anyell pasqual escatològic. Segons Jeremias, el sopar de Jesús contindria una càrrega soteriològica incontestable, de manera que la comunitat dels inicis hauria afegit ben poca cosa, des del punt de vista teològic, a la significació que Jesús hauria donat a l'últim sopar.

Al meu entendre, cal reprendre els textos relacionats amb el relat de l'últim sopar i preguntar-se pel sentit dels termes que hi apareixen, particularment, «aliança» i «Regne», així com les accions d'ofertament connectades amb el pa i el vi. Així podem arribar a una conclusió sobre la relació entre l'últim sopar i l'acte redemptor.

2. PARAULES I GESTOS DE JESÚS: PA I COS, COPA I SANG

Els gestos o accions i les paraules de l'Últim Sopar evoquen la profunda comunió del Mestre amb els seus deixebles a l'hora crucial de la seva par-

10. *Ibíd.*, 434.

11. Theissen sembla dubtar quan escriu: «Jesus probably already has this sacrifice in mind at the last supper when he spoke of the new covenant» (*Ibíd.*, 436). El problema és que només parla de «nova aliança» la tradició subjacent a 1Co i Lc, no la subjacent a Mc i Mt.

12. «The breaking of the bread could be a symbol of the surrender of his life». Això voldria dir que Jesús hauria entès «his death as sacrifice» (*Ibíd.*, 436). Tanmateix, cal fer notar que tot sacrifici implica una donació de la vida, però no tota donació de la vida posseeix un caràcter sacrificial amb càrrega cultural.

tença d'aquest món. Dels quatre relats que les fonts ens han transmès (Mc 14,22-26 par. Mt 26,26-30; Lc 22,15-20; 1Co 11,23-25) es desprèn que Jesús es posa a partir i a repartir el tros de pa (el seu tros de pa) que prèviament ha pres amb les seves mans, i convida a beure vi de la seva mateixa copa als deixebles reunits per a l'àpat festiu que el Mestre ha desitjat. Però hi ha un altre text a considerar: 1Co 10,16-17. En el v. 17 llegim: «el pa és un de sol, i per això nosaltres, ni que siguem molts, formem un sol cos, ja que tots participem d'aquest únic pa». I en el verset precedent (v. 16) Pau ens ofereix així mateix un fragment de clara empremta teològica: la «participació / comunió» (κοινωνία) en la «sang de Crist» (αἷμα τοῦ Χριστοῦ) es realitza mitjançant la «copa» (ποτήριον), sobre la qual es pronuncia la «benedicció» (εὐλογία), i, d'altra banda, la «participació / comunió» (κοινωνία) en el «cos de Crist» (σῶμα τοῦ Χριστοῦ) es porta a terme mitjançant el «pa» (ἄρτον) que es parteix (κλῶμεν).

El fonament d'aquest remarcable fragment teològic cal llegir-lo en el marc de la tradició o tradicions relatives a l'Últim Sopar.¹³ De fet, a 1Co 10,16 es reprenen les paraules i gestos que constitueixen el nucli del que Jesús va realitzar a l'últim sopar (prendre el seu pa – la seva copa, oferir el pa a partir com el seu cos – oferir la copa del vi com la seva sang) i se'ls atorga una interpretació en termes de «comunió», si bé aquesta «comunió» ja era indicada en les mateixes paraules de Jesús («preneu», «mengeu», «beveu»). D'altra banda, a 1Co 10,17 es presenta una lectura teològica en termes semblants als del v. 16: el tema de la comunió (v. 16) es desenvolupa amb el tema de la unió (v. 17). És molt probable que ambdós temes ja fossin presents a la tradició anterior a Pau, la qual subratllaria així la relació de comunió amb Jesús per part dels que s'apropen a rebre la seva copa i el seu pa (v. 16) i la relació d'unió d'ells entre si (v. 17: «un sol cos»).

A 1Co 10 la correspondència fonamental se situa entre, d'una banda, la copa i la sang de Jesús i, de l'altra, entre el pa i el seu cos. Hi ha, doncs, en aquest text transmès per Pau dos elements corresponents als gestos de l'Úl-

13. Jens Schröter considera, amb no pocs autors actuals, que 1Co 10,16-17 representa «eine urchristliche Mahlüberlieferung... die neben den Einsetzungsworten steht» (vegeu *Das Abendmahl. Frühchristliche Deutungen und Impulse für die Gegenwart*, unter Mitarbeit von Nina Schumann [SBS 210], Stuttgart: Katholisches Bibelwerk 2006, 31). Així doncs, segons aquest autor no s'han d'interpretar conjuntament 1Co 10,16-17 i 11,23-26. Es tractaria de dues tradicions separades sobre la cena del Senyor. Podríem afegir que l'índole d'ambdues és diferent: la primera és de naturalesa teològica, amb ressons litúrgics (com es demostra a la Didakhé); la segona, és clarament litúrgica, si bé integra interpretacions teològiques. En qualsevol cas, ambdues es fonamenten sobre el que Jesús va realitzar davant dels seus deixebles en el sopar de comiat.

tim Sopar: la copa que és distribuïda (i beguda) i el pa que és partit (i menjat). I hi ha dos elements que s'expliquen gràcies a les paraules de Jesús: la seva sang que arriba a tot aquell que beu la copa, i el seu cos que arriba a tot aquell que menja el pa partit. La connexió entre copa-sang i pa-cos de Jesús introdueix una dimensió de participació personal des d'ambdues bandes: des de Jesús, el qual ofereix el seu pa com el seu cos i la seva copa com la seva sang, i des d'aquells que, pel fet de menjar aquest pa i beure aquesta copa, són introduïts en una unió plena i personal amb qui es dona a si mateix. En aquest sentit, és molt significativa la constant repetició de la paraula «meu» (μου, ἐμῷ) en els quatre relats de la institució¹⁴ —o el genitiu «de Crist» (Χριστοῦ) a 1Co 10,16—, sempre referida al cos i la sang de Jesús. La dimensió personal és constitutiva de l'acció simbòlica realitzada per Jesús a l'Últim Sopar. La donació es realitza com a autodonació: Jesús es dona ell mateix.

Tanmateix, a 1Co 10,16 i en els quatre relats que narren la institució (Mc 14, Mt 26, Lc 22 i 1Co 11), el gest realitzat amb el pa per part de Jesús implica que la frase «això (aquest pa) és el meu cos» correspon de fet a «aquest pa *partit* és el meu cos». De manera semblant, l'expressió «això (aquesta copa amb vi) és la meva sang» no queda tancada en si mateixa, sinó que correspon a «aquesta copa amb vi *begut* (per tots) és la meva sang». Així, doncs, es destaca que Jesús ofereix un pa que ha estat partit i un vi que ha de ser begut. L'horitzó d'aquesta transformació no és màgic (una substància que es convertiria en una altra de diferent perdent el que era abans) sinó concret i sacramental, ja que pertany al món dels signes efectius i consistents, performatius i recreadors, que realitzen el que diuen, que fan el que enuncien.

La concreció rau en el fet que la participació en la vida i la persona de Jesús es produeix a través d'un pa partit, que recorda un cos «partit», és a dir, un cos que aviat es trobarà amb la mort, i a través d'una copa de vi vessat, que recorda la sang «vessada», és a dir, una sang que abandonarà el cos de Jesús enmig de grans sofriments. El caràcter sacramental s'aprecia, doncs, a través del vincle existent entre els signes i el que queda significat per aquests: el pa i vi, elements sòlid i líquid respectivament, remetent a la realitat personal i tangible d'un cos/una carn i d'una sang, elements igualment sòlid i líquid, pertanyents a algú que passarà per una mort immi-

14. Les frases són: τὸ σῶμά μου (Mc 14,22; Mt 26,26; Lc 22,19; 1Co 11,24), τὸ αἷμά μου (Mc 14,24; Mt 26,28), ἐν τῷ αἵματι μου (Lc 22,20), ἐν τῷ ἐμῷ αἵματι (1Co 11,25). El possessiu de primera persona del singular apareix fins a vuit vegades posant conjuntament les quatre versions del relat de la institució!

nent.¹⁵ Aquesta mort serà concebuda com a autodonació personal, ja que els signes que la precedeixen posseeixen aquest mateix caràcter: es «donen» el pa i el vi i qui els dona es «dona» a si mateix.

Som a l'avantsala necessària de la teologia de la redempció. En efecte, la teologia del do que Jesús fa de la seva persona és el fonament previ de la noció de redempció: Jesús redimeix sense pagar res a ningú sinó amb un gest absolut de gratuïtat que inclou tota la seva vida. Es tracta d'una salvació que passa per la donació de si mateix i de la seva vida. Els signes d'autodonació que Jesús realitza a l'Últim Sopar s'orienten a una vida que es tancarà mantenint el mateix horitzó que fins ara ja l'ha caracteritzat: l'horitzó de la *Pro-Existenz* (Schürmann), el rerefons constant d'una existència oferta. El sentit últim de la mort de Jesús es dilucida completament gràcies a les accions simbòliques desplegades per ell mateix durant l'àpat celebrat el capvespre del dia abans de la seva execució.

3. ELS DEIXEBLES COM A TOTALITAT INCLUSIVA

Els gestos realitzats per Jesús a l'Últim Sopar van dirigits als seus deixebles, així com es dirigeixen a ells les paraules que va pronunciar. No obstant això, no es menciona la reacció dels deixebles a l'acció simbòlica de Jesús efectuada sobre el pa i la copa amb el vi en l'horitzó de la seva mort propera (Mc 14,22-24 par. Mt 26,26-28 par. Lc 22,19-20 par. 1Co 11,23-25). Tampoc no es menciona la seva reacció a l'afirmació de Jesús sobre el convit futur en el Regne de Déu (Mc 14,25 par. Mt 26,29). No obstant això, els deixebles s'entristeixen davant l'anunci de la traïció que Jesús realitza, i apel·len a la seva innocència (vegeu Mc 14,19 par. Mt 26,22; Lc 22,23). En el relat del darrer sopar que es troba a l'evangeli de Joan la reacció dels deixebles és d'ignorància i manca de comprensió (vegeu Jn 13,22.28; vegeu també 6,60-66). Davant els gestos i les paraules de Jesús sobre el pa i la copa, es limiten a complir el que Jesús els demana: mengen el tros de pa que ell ha partit per a cadascun d'ells i beuen vi de la copa que Jesús els passa. Els gestos i les paraules de Jesús adreçats als seus deixebles tenen un accent marcadament personal: Jesús parteix el seu pa, el pa que té davant seu, per a ells i ofereix

15. Simon Légasse, basant-se en Lc 12,49-50 i en Mc 10,38-39, subratlla la relació que hi ha entre la copa i la mort imminent de Jesús: «En parlant de “coupe”, de coupe à boire, Jésus laisse entrevoir sa mort prochaine» («La Passion comme “coupe”. Essai sur la genèse d'une métaphore» en M. QUESNEL – Y-M. BLANCHARD – C. TASSIN [eds.], *Nourriture et repas dans les milieux juifs et chrétiens de l'antiquité. Mélanges offerts au Prof. Charles Perrot* [Lectio Divina 178], Paris: Cerf 1999, 174-179, aquí p. 179).

un tros d'aquest pa a cadascun; posteriorment els ofereix la seva pròpia copa perquè tots en beguin.

En conseqüència, el significat contingut en el pa partit arriba a tots els deixebles presents en el sopar, i la copa repartida perquè beguin va igualment dirigida a tots ells: el cos de Jesús s'ofereix a una totalitat i la seva sang serà vessada per a tots. En efecte, la frase «aquest és el meu cos» equival a dir: «aquest pa partit que tots mengeu és el meu cos»; i la frase paral·lela «aquesta és la meva sang» correspon a: «aquesta copa amb vi que tots beveu és la meva sang». Per tant, des de la perspectiva dels deixebles, que és també la de Jesús, ambdues afirmacions apunten a la participació dels deixebles en el pa i en la copa de Jesús, dels quals ell afirma que són el seu cos i la seva sang. Menjant i bevent s'uneixen personalment i existencialment a ell —quan encara és amb ells, ja que la seva mort és imminent—. En la praxi eucarística de la primera comunitat menjar el pa i beure la copa, indistintament, suposarà una participació en la vida de Jesús i en la donació que ell fa de si mateix. Així ho ha comprès justament el fragment teològic, anterior a Pau (1Co 10,16-17), que aquest ha introduït en la Carta als de Corint.

Aquesta consideració sobre la totalitat dels deixebles a propòsit de l'acció simbòlica de Jesús, s'adreça i evoca als que són presents en el sopar però també als que no hi són. Així es pot comprovar en l'ús reiterat de l'expressió «per vosaltres» (1Co 11 i Lc 22) / «per molts» (Mc 14 i Mt 26). Aquesta expressió depèn certament del fet que el cos de Jesús és «lliurat» (Lc 22,19; 1Co 11,24) i que la seva sang és «vessada» (Mc 14,24; Mt 26,28; Lc 22, 20).¹⁶ Per tant, el sentit que Jesús atorga als seus gestos i paraules referents al pa, es pot formular com segueix: «aquest pa partit que tots mengeu és el meu cos per vosaltres (Pau) / lliurat per vosaltres (Lc)».¹⁷ I, pel que fa a la copa amb el vi, la paràfrasi seria la següent: «aquesta copa amb vi que tots beveu és la meva sang per vosaltres (Pau) / vessada per vosaltres (Lc)». Noteu que des del punt de vista semàntic, les paraules sobre la copa manifesten una il·lació entre la totalitat referida als deixebles («per [tots] vosaltres») i la totalitat expressada amb la fórmula «per molts» / «per (tota)

16. En 1Co 11,24.25 no hi ha un verb que reforci la preposició «per» (ὐπὲρ / περὶ, que tenen el mateix significat en grec koiné). Al contrari, en Lc 22,19 la frase «per vosaltres» es complementa, en relació amb el cos de Jesús, amb el participi «lliurat» (διδόμενον), mentre que, en relació amb la sang, trobem el participi «vessada» (ἐκχυννόμενον) «per molts» (Mc 14,24; Mt 26,28 / «per vosaltres» (Lc 22,20).

17. En Mc i Mt es diu només, a propòsit del pa: «això és el meu cos» (Mc 14,22 par. Mt 26,26). Però abans Jesús invita els deixebles a participar del seu pa: «preneu» (Mc), «preneu, mengeu» (Mt). És a dir, aquest pa —que és el meu cos!— és per a vosaltres i, per tant, com interpreta Lluc, lliurat per vosaltres.

la multitud», és a dir, per a tots, per a la humanitat sencera (Mc i Mt). Es tracta de dues totalitats que es juxtaposen, ja que hi ha una continuïtat entre ambdues de caràcter amplificatiu.

Notem que el fet de morir per algú («per vosaltres») no és molt lluny de la donació de la vida per a tots («per molts»). El pas de la fórmula que es troba en Lluç – Pau («per vosaltres»), limitada als deixebles (homes i dones?) presents en l'Últim Sopar, a la fórmula inclusiva de Marc – Mateu («per molts»), no presenta excessives dificultats. Subratllem que, segons la promesa de Jesús, els Dotze són els que hauran de jutjar una globalitat, les dotze tribus d'Israel (vegeu Mt 19,28 par. Lc 22,30, on apareix la imatge dels Dotze asseguts a la taula amb Jesús en el Regne escatològic). Així doncs, els jutges escatològics d'Israel, que comparteixen la funció judicial del Fill de l'home, representen tot Israel, sense distincions ni excepcions.¹⁸ D'altra banda, l'expressió «per vosaltres» no pot ser restrictiva ni exclusiva pel fet que el ministeri de Jesús no ha quedat restringit a un sol grup dintre d'Israel —Jesús trenca la frontera religiosa entre els justos i els pecadors (vegeu Mc 2,17)—. La perspectiva de Jesús és la mateixa que la de Déu, que «fa sortir el sol sobre bons i dolents i fa ploure sobre justos i injustos» (Mt 5,45). Seria, doncs, una contradicció amb el comportament i la predicació de Jesús considerar antitètiques les fórmules «per vosaltres» i «per molts». En l'Últim Sopar Jesús ofereix el seu pa i la seva copa a cadascun dels deixebles perquè «tots» beguin (Mc 14,23: «i en begueren tots»). Per tant, l'expressió «vessada per molts», del verset següent, només pot tenir un sentit inclusiu i significar: «vessada per tots».¹⁹

Consegüentment, el sentit inclusiu (per a tots i cadascun dels deixebles), present en la fórmula «per vosaltres», s'ha conservat en la fórmula ampliada «per molts» (per a tots i cadascun dels que formen la humanitat, passada, present i futura). Dues són les raons: la funció simbòlica dels Dotze com a totalitat i el sentit d'inclusió que domina el ministeri de Jesús. Aquest ministeri es dirigeix a tota la descendència d'Abraham, als membres del poble jueu, però també als que no són jueus, els quals, en alguns textos de l'Evangeli, són destinataris directes de l'acció salvadora de Jesús.²⁰ La mort

18. Vegeu el meu llibre *Jesús. Una biografia*, 481-482.

19. La traducció de la fórmula ὑπὲρ τῶν πολλῶν (Mc 14,24) / περὶ πολλῶν (Mt 26,28) pot fer-se de manera literal («per molts») o *ad sensum* («per tots»). Des del punt de vista filològic, totes dues són legítimes, ja que l'hebreu *rabbim* subjacent («molts») té sentit de totalitat. Per aquesta raó, i des del punt de vista exegètic, és preferible la segona: «la meua sang de l'aliança vessada per tots».

20. La presència de pagans en els relats evangèlics és petita perquè Jesús recorre en poques ocasions territoris no jueus i perquè els no jueus no viuen habitualment en territoris on els jueus són majoritaris.

de Jesús no pot ser diferent de la seva vida. Si en l'Últim Sopar la copa de vi de Jesús («la copa» significa de fet «la meva copa») es relaciona amb la sang de Jesús («la meva sang»), això vol dir que la copa oferta a tots correspon a la sang donada («vessada») per a tots.

4. UNA ALIANÇA SEGELLADA AMB LA DONACIÓ PERSONAL EXTREMA DE JESÚS

El terme «aliança» apareix invariablement en els quatre relats de l'Últim Sopar. En Mc 14,24 par. Mt 26,28 es troba la frase «la meva sang de l'aliança» (τὸ αἷμά μου τῆς διαθήκης), mentre que en Lc 22,20 i 1Co 11,25 trobem l'expressió «la nova aliança en la meva sang» (ἡ καινὴ διαθήκη ἐν τῷ αἵματί μου / ἐν τῷ ἐμῷ αἵματι). L'accent principal recau sobre la paraula «sang» (Marc i Mateu) o bé sobre l'expressió «nova aliança» (Pau i Lluc, el qual reprèn alguns elements de Marc), però en ambdós casos la presència del terme «sang» és definitòria. La versió marcana, seguida per Mateu, reflecteix amb més simetria i precisió l'equació entre copa de vi i sang de Jesús, mentre que en Lluc la relació directa entre la copa i l'aliança és menys «arrodonida» i té una coloració més genuïna.²¹ Pau, en canvi, a diferència dels sinòptics, no esmenta la sang vessada ni els efectes personals que això comporta (vegeu 1Co 11,25).²²

En qualsevol cas, la presència del tema de l'aliança en els quatre relats de l'últim sopar (Lluc-Pau i Marc-Mateu) convida a cercar un text de referència en l'Antic Testament. Aquest text és Èxode 24, la celebració de l'aliança al peu de la muntanya del Sinaí, realitzada després que Moisès hagi rebut de Déu els manaments i preceptes que la configuren. La celebració de l'aliança va acompanyada d'holocaustos i sacrificis de comunió, seguida d'una aspersió amb sang, que Moisès mateix realitza després de llegir davant del poble el document de l'aliança de Déu amb el seu poble. Aquest text, com veurem a continuació, ha de ser preferit a Jr 31,31-34, on apareix l'expressió «nova aliança», única en l'Antic Testament. L'expressió ha estat

21. Tal vegada s'hagi d'acceptar el suggeriment de Reimund Bieringer, segons el qual la versió de Lluc podria ser més antiga que la de Marc-Mateu i fins i tot que la versió de Pau, paral·lela de Lluc. En Lluc, com subratlla I. Howard Marshall (*The Gospel of Luke. A Commentary on the Greek Text*, Exeter: Paternoster 1978, 806), el símbol de la (nova) aliança es realitza, com en els altres dos sinòptics, gràcies a la sang de Jesús, però l'accent principal es posa sobre la realitat connectada a aquesta, és a dir, l'aliança com a tal.

22. Vegeu J. D. G. DUNN, *Jesus remembered* (Christianity in the Making 1), Grand Rapids MI: Eerdmans 2003, 815. L'interès de Pau és al mateix temps teològic i litúrgic, com es demostra per la gran simetria de les fórmules emprades, la referida al pa (1Co 11,24) i la referida a la copa amb el vi (11,25).

represa en Lluc-Pau, però no en Marc-Mateu. De fet, el rerefons de l'últim sopar és molt més a prop d'Ex 24 que no pas de Jr 31, i per aquesta raó Ex 24 ha de ser considerat el rerefons comú als quatre relats mentre que Jr 31 limita la seva influència a Lluc-Pau. Lluc seria el relat més híbrid ja que conté elements paral·lels amb Marc-Mateu, però comparteix amb Pau l'expressió «nova aliança», provinent de Jr 31. Aquesta expressió és, molt probablement, una relectura de la noció primigènica d'«aliança», tal com ha estat emprada per Jesús durant l'Últim Sopar.²³

En efecte, a Jr 31 no s'esmenta la sang —element central en les paraules de l'Últim Sopar—, i s'insisteix en el fet que la «nova aliança» serà molt diferent de la del Sinaí, és a dir de la d'Ex 24. Es tractarà d'una aliança interior, «eterna», i irrevocable (Jr 32,40), observada per tots els israelites (31,34), en la qual la Llei serà posada a l'interior i inscrita en els cors (31,33). És cert que hi ha una novetat en la comprensió global de tot el que han estat la vida, missió i lliurament de Jesús fins a la mort, i que ara seran compartits per aquells que beuran el calze de la nova aliança. Tanmateix, la noció de nova aliança queda restringida en Jr 31, no en Ex 24. D'altra banda, el mateix Pau emprarà la noció teològica d'aliança a 2Co 3,6-7 quan exposi la diferència entre l'antiga aliança «gravada amb lletres sobre pedra» i la «nova aliança», la de l'Esperit.²⁴ Això no obstant, resulta difícil atribuir a Jesús una noció teològica com la de 2Co, que no té res a veure amb la sang, simbolitzada en la copa plena de vi.

Conseqüentment, en l'Últim Sopar Jesús ha dut a terme la seva acció simbòlica sobre el pa i el vi, particularment sobre aquest darrer, inspirant-se, és a dir, prenent com a referent la narració d'Ex 24 sobre l'aliança del Sinaí.²⁵ Això no significa que el significat de l'Últim Sopar depengui exclusivament d'Ex 24. No obstant això, atès que la referència a l'«aliança» pertany a l'estrat més antic de la tradició —ho testifiquen els quatre relats: Marc-Mateu i Lluc-Pau—, això indica que Jesús situa l'acció simbòlica de l'Últim Sopar en relació amb la comunió de Déu amb el seu poble, i comprèn la seva pròpia mort com un sacrifici vinculat amb l'aliança. De fet, el paral·lelisme entre Mc 14,24 par. Mt 26,28 («aquesta és la meua sang de l'aliança») i Ex 24,8b («aquesta és la sang de l'aliança que el Senyor fa amb

23. Una expressió del tipus «aquesta copa (és) l'aliança en la meua sang vessada per vosaltres», propera a Lluc, podria ser considerada la més primitiva.

24. El contrast entre «vell» i «nou» caracteritza la noció escatològica de la salvació en Pau. Així, a les seves cartes apareix la imatge del «llevat vell» – «el (nou) pa àzím» (1Co 5,8), referida a la festa de Pasqua, i la noció de «vella» – «nova creació» (2Co 5,17; igualment Ga 6,15).

25. Vegeu la meua ponència «Jesus of Nazareth and the Writings of Israel», Simposi «Authoritative Writings in Early Judaism and Early Christianity: Their Origin, Collection and Meaning», AUSP, 26 de maig de 2017.

vosaltres») sembla fora de dubte. I les paraules que segueixen, en Mc 14,24 par. Mt 26,28 («[sang] vessada per molts»), evoquen Ex 24,8 («[Moisès va prendre] la sang i va aspergir el poble»). Així doncs, en ambdós textos, Ex 24, per un costat, i Mc 14-Mt 26, per l'altre, l'aliança es vincula, en termes semblants, a la sang vessada / aspergida a favor de molts / del poble.

Las semblances entre l'Últim Sopar, l'àpat narrat en Mc 14,17-26 i par., i els esdeveniments referits a Ex 24, són sorprenents.²⁶ En primer lloc, cal subratllar que Ex 24 és l'acceptació solemne, per part del poble, dels manaments de l'aliança que Déu ha donat a Moisès. El poble manifesta la seva acceptació amb unes paraules de ratificació solemnement pronunciades (vv. 3.7). Però els dos elements més importants i singulars de la narrativa d'Ex 24 són el sacrifici (que segella l'aliança de Déu davant de tot el poble) i el banquet (reservat a un petit grup de persones: Moisès, els seus tres acompanyants —Aaron, Nadab, Abihú— i els setanta ancians). El moment culminant del relat d'Ex 24 és precisament aquest àpat, que té lloc a la muntanya i que és compartit pels «més destacats (“escollits”, segons citació LXX) del poble d'Israel». D'aquests líders del poble es diu que «veieren Déu i van menjar i van beure» (v. 11). Aquest banquet fou precedit per una gran cerimònia al peu de la muntanya en què hi va participar tot el poble, consistent en l'ofrena de nombrosos sacrificis. A tal efecte, s'havia construït un altar amb dotze pedres plantades «una per a cada tribu d'Israel» (v. 4). La meitat de la sang dels animals sacrificats es va emprar per a efectuar amb aquesta l'aspersió «sobre el poble», per la qual cosa aquesta sang es va convertir en un signe de l'aliança de Déu amb Israel (v. 8: «aquesta és la sang de l'aliança que el Senyor fa amb vosaltres»). Un cop realitzat, en presència de Déu, el banquet exclusiu, Moisès va continuar pujant en solitari la muntanya cridat per Déu, fins que va entrar en un núvol i va romandre allí quaranta dies i quaranta nits, com si hagués desaparegut per sempre.

Però l'últim sopar apropa a un altre relat del ministeri de Jesús: la multiplicació dels pans i els peixos. Existeixen analogies entre la història del poble d'Israel que, per Pasqua, surt d'Egipte i és salvat dels seus perseguidors (vegeu Ex 15,22-18,27), i la gent del poble que escolta Jesús reunida junt al llac de Galilea, lliure de l'amenaça d'Herodes Antipes, probablement a la Pasqua de l'any 29 dC (vegeu Mc 6,34-44 i par.). L'episodi

26. N. Thomas Wright subratlla igualment la relació entre la mort de Jesús i la renovació de l'aliança, encara que per a ell «Jesus' actions at the Last Supper are to be seen in close conjunction with his Earlier actions in the Temple... his quasi-royal entry» (*Jesus and the Victory of God* [Christian Origins and the Question of God 2], Minneapolis: Fortress 1996, 561). Segons el meu parer, l'episodi de la multiplicació dels pans i el text d'Ex 24 (la ratificació de l'aliança) són les referències clau per a comprendre les intencions de Jesús en l'Últim Sopar.

de la multiplicació dels pans i els peixos troba un ressò en les narracions de la marxa d'Israel pel desert, sostingut per les obres miraculoses de Déu, després del seu èxode d'Egipte. Israel rebrà el manà i les guatlles, és a dir, el pa i la carn (Ex 16,13-15), i el poble es dividirà en grups de mil, cent, cinquanta i deu persones (18,25). També prop del llac de Galilea rebran pa amb el peix (Mc 6,41) i s'asseuran «per grups» (6,39). La diferència és que el poble sortit d'Egipte no podrà menjar més manà de l'estipulat per Déu per a satisfer les necessitats de cadascun (Ex 16,16). En canvi, l'alimentació de milers de persones prop del llac de Galilea conclou amb dotze cistelles plenes de trossos de pa i amb peix sobrant (Mc 6,42-43). Hi ha una desmesura, una absència de límits, un do sobreabundant en la multiplicació dels pans. Aquesta desmesura, ambientada en el rerefons de la festa de Pasqua, caracteritza de la mateixa manera els relats «pasquals» del llibre de l'Èxode (capítols 15-18), l'episodi de la ratificació de l'aliança (Ex 24) i l'episodi de la multiplicació dels pans en els evangelis.

Tornant a Ex 24, la semblança més gran entre el que va succeir a l'Últim Sopar i la narració del llibre de l'Èxode es relaciona amb el tema de l'aliança. Els gestos de Jesús i les seves paraules expressen la donació que ell fa de la seva pròpia vida —als Dotze com a totalitat i a través d'ells a tots—. De manera semblant, Ex 24 conté un sentit de recapitulació («totes les paraules del Senyor», v. 3), que formen el document de l'aliança. En ambdós casos hi ha una aliança —una relació basada en el compromís mutu i la comunió— que queda segellada amb la sang vessada. En Ex 24 aquesta sang prové dels sacrificis dels vedells (v. 5). En l'Últim Sopar el sacrifici que segella l'aliança és la mort de Jesús: la seva sang s'ofereix per al rescat de tots. Així doncs, si, com sembla, Jesús va emprar el terme «aliança» i el va relacionar amb la seva imminent mort violenta —la seva execució ordida pels dirigents jueus i duta a terme pels romans—, això significa que va interpretar la seva mort en el marc del disseny salvador i misericordiós de Déu, és a dir, dintre de l'aliança de Déu. Per tant, l'expressió «la meua sang de l'aliança» (Mc 14,24 par. Mt 26,28) significaria que la sang de Jesús —i la seva mort— és el signe de l'aliança que Déu ha fet amb «la multitud —i solament amb el poble d'Israel—.»²⁷ Aquesta aliança és diferent perquè l'ins-

27. La connexió de la copa amb l'aliança i el paper que juga Ex 24,8, ha estat justament subratllada per Ermenegild Manicardi («The Last Supper: The Meaning Given by Jesus to His Death», en B. ESTRADA – E. MANICARDI – A. PUIG I TÀRRECH [eds.] en *The Gospels: History and Christology. The Search of Joseph Ratzinger – Benedict XVI*, 2 vols., Roma: Libreria Editrice Vaticana 2013, I, 605-633). No podem, però, seguir-lo en la seva interpretació sobre els dos nivells. Segons Manicardi, la donació del seu pa / el seu cos Jesús hauria expressat la totalitat de la seva persona mentre que en l'oferiment del vi de la seva copa / la seva sang hauria restaurat amb tot el seu poder l'aliança de Moisès. Segueix Manicardi Romano Penna (*La Cena del Signore*.

trument —ara la sang de Jesús— és totalment diferent, però és la mateixa aliança divina, atès que Déu no ha trencat ni modificat el seu compromís salvador. Així doncs, Jesús sembla haver entès la seva mort com un «sacrifici d'aliança», relacionant-la amb Ex 24.²⁸

Això no implica necessàriament que Jesús concebi la seva mort com una renovació de l'aliança que Déu fa amb Israel en el Sinaí (descrita a Ex 20-24) o que vulgui establir la nova aliança anunciada a Jr 31,31-34.²⁹ En el cas de Jesús, la terminologia d'«aliança» prové d'Ex 24 però ell l'empra en relació amb la seva vida i el seu missatge. A Ex 24 Moisès comunica al poble «totes les paraules del Senyor» (Ex 24,4) i les llegeix en presència del poble (v. 7) i després aspergeix el poble amb la sang dels sacrificis, anomenada «la sang de l'aliança» (v. 8). De manera semblant, Jesús, després d'haver parlat durant el seu ministeri amb les seves paraules i els seus gestos de salvació, ratifica amb un gest sacrificial (autodonació de la seva vida) tot el que ha dit i fet, i ho plasma en un signe (pa i vi): aquesta és l'aliança, el segell de tot el seu anunci del Regne de Déu, projectat vers el passat i vers el futur.

Noteu que la menció de la «sang», per ella mateixa, mai no és suficient per aplicar les categories pròpies del llenguatge de sacrifici a un determinat text. Així, a l'Últim Sopar Jesús es refereix a la seva propera mort, però aquesta no es presenta amb un caràcter cultural o ritual: la mort de Jesús no és un sacrifici cultural, de caràcter religiós, sinó una execució judicial, ordenada per una autoritat civil i endemés no jueva. No obstant això, la paraula «aliança» de l'Últim Sopar mostra que Jesús ha comprès la seva vida i la seva mort en termes de participació del pla salvífic de Déu. També els seus deixebles han participat d'aquest pla diví i del lliurament de la vida que ha realitzat Jesús, menjant el pa i bevent la copa, plena de vi, a l'últim sopar.³⁰ A Ex 24 es fa palès un sentit de profunda comunió que s'estableix entre Déu i els representants d'Israel, els quals són considerats dignes de «veure'l» (v. 10), i de «menjar» i «beure» a la seva presència (v. 11). A l'Últim Sopar la comunió s'assoleix amb Jesús, el qual ocupa el lloc de Déu —no

Dimensione storica e ideale, Cinisello Balsamo [MI]: San Paolo 2105, 52). Segons el meu parer, és preferible considerar que pa i vi, cos i sang, constitueixen un merisme que representa Jesús en la seva totalitat: Ex 24,11 parla de «van menjar i van beure» i així es presenta l'eucaristia en els quatre textos de la institució i a 1Co 10,16-17.

28. Així mateix DUNN, *Jesus remembered*, 816 («covenant sacrifice»). El segueix, entre altres, B. PITRE, *Jesus and the Last Supper*, Grand Rapids – Cambridge: Eerdmans 2015, 120.

29. Aquesta és la posició de Dunn (Ibid., 817).

30. El concepte de «participació», proper al de «comunió» és central en el fragment teològic sobre l'Últim Sopar de 1Co 10,16-17, que Pau incorpora en la seva carta als cristians de Corint.

el de Moisès!—,³¹ en la mesura en què els Dotze són convidats a «menjar» el pa que fa entrar en comunió amb el cos de Jesús i «beure» una copa que fa entrar en comunió amb la seva sang. El sacrifici i el banquet, que a Ex 24 es presentaven separats en l'espai (al peu de la muntanya i a la muntanya, respectivament) i en el temps (són accions successives, separades per l'aspersió del poble amb la sang convertida en signe de l'aliança), ara es concentren, de manera inversa, en la perspectiva d'un banquet (l'Últim Sopar) i d'una sang vessada que porta al compliment de l'aliança (primer com a signe relacionat amb el vi i després com a realitat de la mort cruenta a la creu).

Cal subratllar a més que el terme «aliança» s'utilitza una sola vegada en tota la predicació de Jesús, precisament en l'Últim Sopar,³² i en relació amb la seva sang vessada. Com hem vist, existeix un vincle entre Ex 24 i les paraules de Jesús que, directament, es verifica en els relats de Marc i Mateu («la meua sang de l'aliança», fórmula anàloga a Ex 24,8) i, indirectament, en Lluç i Pau («la nova aliança en la meua sang», fórmula procedent de Jr 31,31-34). Així doncs, Jesús confereix a la seva mort un significat vinculat a l'aliança: la relació de Déu amb els homes —els Dotze, el seu poble, tota la humanitat— passarà per una realitat insòlita diferent de l'aliança del Sinaí (ara es produeix la mort sacrificial d'un home, Jesús) i prendrà forma en un nou signe (la participació en la persona de Jesús i en la seva mort gràcies al fet de compartir el pa partit i la copa oferta a tots).³³

31. L'equiparació de Jesús amb Moisès tindria una base sòlida si, com aquest, Jesús hagués rebut de Déu un missatge concret: una «profecia», una «lleï», una «revelació». No és aquest el cas. En el Nou Testament no hi ha textos que situïn Jesús i Moisès en el mateix pla. Més aviat les diverses tradicions coincideixen a presentar Jesús com a superior a Moisès (vegeu, per exemple, Mc 9,4; Jn 1,17; 2Co 3,7; He 10,1). La noció de Jesús com un nou Moisès no deixa de ser un *constructum* exegetíc, que es pretén atribuir al Jesús històric o a l'Evangeli segons Mateu, al meu entendre sense fonament.

32. Lc 1,72 no entra en consideració. La frase «la seva santa aliança» apareix en boca de Zacaries, el pare de Joan Baptista, abans que Jesús neixi. Jesús mai no parla d'«aliança» durant el seu ministeri.

33. El fet que el terme «aliança» no es troba ni una sola vegada en tota la predicació de Jesús i que el seu ús quedi reservat a les paraules que ell pronuncia a l'Últim Sopar és un argument a favor, i no en contra, del seu caràcter primitiu. Notem que «Regne», una noció pertanyent a la teologia apocalíptica jueva, és clau en la predicació de Jesús, mentre que la noció d'«aliança», central en la Bíblia d'Israel (de manera especial en la Llei i els Profetes) i en la teologia jueva del seu temps (sigui la farisea, saducea o essènia), és totalment absent de les paraules que són atribuïdes en els evangelis al profeta de Natzaret. Aquesta absència no és aliena a l'escassa rellevància que termes com «Israel» o «país, terra» (*èrets*) presenten en la seva predicació. Dit d'una altra manera, a pesar d'una opinió actualment estesa en sentit contrari, penso que la renovació d'Israel no és un tema central en la predicació de Jesús —prova d'això són les absències aquí esmentades. Al contrari, quan Jesús arriba al darrer dia de la seva vida

Aquest és el testament de Jesús, la culminació de la seva existència, que no anul·la la noció de «sacrifici» que caracteritza la vida d'Israel, però l'aprofundeix, introduint una nova via, no anunciada, de realització del disseny salvífic de Déu. «La meua sang de l'aliança» (comp. Ex 24,8 i Mc 14,24 par. Mt 26,28) significa que la sang de Jesús és l'expressió privilegiada de l'aliança de Déu, així com la seva vida i el seu ministeri són el lloc on el Regne de Déu es fa present en aquest món. Així, doncs, a l'Últim Sopar «aliança» i «Regne» apareixen com dues realitats connectades, la primera mirant vers la història de la salvació de Déu culminada en Jesús, i la segona orientant-se vers la salvació escatològica. Significativament, els relats de l'Últim Sopar inclouen ambdues paraules, i aquesta inclusió indica el sentit comprensiu de la noció del temps en Jesús de Natzaret: un temps que no es pot fixar prenent com a base una determinació cronològica concreta, però que s'escola i flueix segons la categoria de la presència salvadora de Déu, activa en totes les fases del desenvolupament humà. Jesús inicia el *καιρός* amb la seva predicació i aquest *καιρός* queda confirmat amb l'aliança expressada a l'últim sopar.

5. EL REGNE I LA SALVACIÓ DE DÉU

La missió de Jesús es focalitza en la predicació del Regne. El seu ministeri està determinat per l'anunci de la vinguda de Déu en aquest món. Jesús està convençut que el període final de la història humana ja ha començat (vegeu Mt 12,28 par. Lc 11,20), però al mateix temps parla del Regne com una realitat que serà magnífica en el futur: «vingui el vostre Regne» (Mt 6,10 par. Lc 11,2). Els textos referents al judici final esmenten un futur escatològic més aviat inquietant (Mt 11,22 par. Lc 10,14), però el futur també pot plantejar-se en termes d'una recompensa justa (Mt 10,32-33 par. Lc 12,8-9) o de «vida eterna» (Mc 10,29-30 i par.), i inclou la resurrecció (Mc 12,24-27 i par.). En la tradició veterotestamentària el futur escatològic es

terrena, efectua una reinterpretació de tota la seva missió en termes d'«aliança»: la seva vida i la seva mort estableixen una relació de la humanitat amb Déu, nova i diferent, que passa per la seva persona, els seus gestos i les seves paraules. El nucli d'aquesta aliança és l'autodonació de la vida. Els elements simbòlics (pa i vi) ratifiquen aquest sentit últim que Jesús dona a la seva vida: el pa partit remet al cos crucificat, el vi compartit es refereix a la sang vessada durant una mort cruenta. L'ús del terme «aliança» per part de Jesús és un dels elements més significatius de l'Últim Sopar. Amb aquest terme Jesús es situa en el centre del disseny de Déu en relació amb la humanitat i amb Israel (aliances successives amb Noè, Abraham, Israel a través de Moisès, a les quals cal afegir la figura del Messies) i confereix una tonalitat simbolicocúltica a l'Últim Sopar: l'aliança conté un pacte i una cerimònia de ratificació, com s'aprecia a Ex 19-24.

representa sovint amb la imatge del banquet. També en el Nou Testament es parla d'un banquet obert a tots els pobles, provinents dels quatre punts cardinals de la terra, que s'asseuran a taula amb els patriarques d'Israel (Mt 8,12 par. Lc 13,28). Jesús no va faltar a aquest banquet. A l'Últim Sopar, per primera vegada, Jesús presenta una situació que va més enllà de la seva mort: *ell* s'asseurà a taula en el banquet escatològic del Regne (Mc 14,25 par. Mt 26,29), quan aquest Regne arribi (Lc 22,18).

Conseqüentment, una interpretació que presentarà el final de la vida de Jesús en termes de fracàs provocat a causa d'un Regne que no ha arribat —a pesar dels anuncis i els «esforços» realitzats pel seu missatger!— hauria d'explicar per què Jesús, segons Mc 14,25 par. Mt 26,29, està tan segur que ell serà en l'epifania divina final. A l'Últim Sopar, Jesús afirma de forma convençuda que el seu futur i el futur del Regne coincideixen.³⁴ El Regne de Déu només pot estar en mans de Déu. Jesús morirà amb l'esperança que l'ha impulsat durant tota la seva vida.

D'altra banda, a Mc 14,25 par. Mt 26,29 el moment exacte de la vinguda del Regne queda com a qüestió oberta. Aquest text de to escatològic no especifica res en concret en relació amb la determinació temporal i cronològica d'aquesta manifestació final.³⁵ Tots els intents per a mostrar la «imminència» de la vinguda del Regne, basant-se en Mc 14,25, haurien de tenir present aquesta indefinició. Aquest *lòguion* només afirma que Jesús morirà de manera imminent —Jesús insisteix que està menjant el seu *últim* sopar amb els seus deixebles—, però d'aquesta afirmació no es pot inferir que el Regne de Déu hagi de manifestar-se immediatament i que de seguida s'establirà la felicitat que comporta la celebració del banquet escatològic. Aquesta conclusió ha de mantenir-se encara que altres *lòguia* de la tradició sinòptica afirmen que la vindicació dels elegits no es retardarà gaire (es produirà *ἐν τάχει*, «ràpidament», Lc 18,8, o bé *ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ*, «en aquest

34. Notem, d'altra banda, que a Mc 14,25 no s'afirma que Jesús jugarà un paper determinat o preponderant en el banquet escatològic (vegeu THEISSEN – MERZ, *Historical Jesus*, 254), encara que aquest paper no s'ha d'excloure, sobretot perquè quan Jesús anuncia el Regne escatològic presideix l'Últim Sopar. Jesús, a més, exerceix una posició preeminent en el Regne de Déu (vegeu Mc 10,40 par. Mt 20,23), és a dir, en «el seu» Regne, on ell designarà els Dotze com a jutges de tot Israel (Mt 19,28 par. Lc 22,30).

35. Jacques Schlosser ho destaca amb raó: «absence de précision temporelle» (*Jésus de Nazareth*, Paris: Noesis 1999, 294). En canvi, Joachim Gnilka, entre molts altres, insisteix en la imminència de l'arribada del Regne (*El Evangelio según Marcos [8,27-16,20]*, vol. II [BEB 56], Salamanca: Sígueme 1986, 289). Un bon nombre de comentaristes accepten el caràcter històric de Mc 14,25, però aquest judici no és unànime. Vegeu, per exemple, R. D. AUS, «Jesus as Nazirite in Mark 14:25 Par., and Joseph's Reunion Meal in Judaic Tradition», in C. A. EVANS – J. J. JOHNSTON (eds.), *Studying the Scriptures: Studies in Context and Intertextuality* (LNTS 543), N.Y.: Bloomsbury 2015, 81-127.

temps», Ac 1,6), o bé que la vinguda del Regne serà testimoniada per alguns que han pogut testimoniar directament el ministeri de Jesús i que, per tant, són vius encara (Mc 9,1 par. Mt 16,28 par. Lc 9,27), o bé que una catàstrofe final caurà sobre alguns d'«aquesta generació», contemporanis de Jesús, que encara no han mort (Mc 13,30 par. Mt 24,34; Lc 21,32).³⁶

És cert que es podria establir una connexió entre els textos esmentats, que suposen un final imminent, i Mc 14,25, i interpretar aquest *lòguion* en relació amb la vinguda imminent del Regne.³⁷ Tanmateix a Mc 14,25 Jesús no diu que ell beurà i menjarà en el Regne «amb vosaltres», és a dir, amb els deixebles que eren amb ell a la taula de l'últim sopar, com passa a Mt 26,29. Jesús només afirma que no beurà vi «fins el dia» en què serà en el Regne de Déu. Dit d'una altra manera, el vi que beurà Jesús no serà d'aquesta collita; si fos així, el vi que ha de venir, el vi del banquet del Regne no podria ser qualificat de «nou». El banquet del Regne tindrà lloc en un temps nou i diferent, i «el fruit de la vinya» que prendran els convidats pertanyerà a una nova collita.

Per tant, les paraules de Jesús a Mc 14,25 no solament no admeten cap imminència sinó que estableixen una distància temporal entre l'Últim Sopar i el dia en què el Regne s'instauri —almenys, el temps que hi ha entre aquesta collita i la següent!—. La imatge del vi nou, del «nou fruit de la vinya», que es beurà en el Regne i el silenci sobre qui seran els comensals que acompanyaran Jesús a la taula escatològica, mostren que no hi ha una relació necessària d'imminència entre la mort de Jesús i la seva participació en el banquet escatològic.³⁸ Així doncs, d'acord amb Mc 14,25 no sembla que es pugui parlar d'una escatologia imminent a l'últim sopar.

Més enllà de la qüestió sobre el temps en què tindrà lloc el banquet del Regne i amb ell la manifestació final de Déu, hi ha una clara afirmació, per part de Jesús, de la relació estreta entre el Regne i aquesta manifestació. De Mc 14,25 es dedueix que Jesús posa en relació la seva mort amb el Regne,

36. Es podria afegir Mt 10,23, però l'origen d'aquest text hauria de ser col·locat en el marc de la missió de les comunitats més antigues (vegeu DUNN, *Jesus remembered*, 434).

37. Aquesta vinculació depèn de l'autenticitat que es doni als *lòguia* esmentats. Theissen-Merz (*Historical Jesus*, 255) consideren que l'autenticitat és «rightly disputed». Dunn (*Jesus remembered*, 432 n. 254) es refereix a l'escola (catòlica) alemanya, la qual «usually discounts these texts as sayings of Jesus» —i cita Schürmann, Merklein, Merkel i Gnllka. Es podria afegir a la llista Anton Vögtle.

38. R. Aus arriba fins i tot a formular la hipòtesi que Jesús hauria previst l'arribada del Regne durant els set dies de la setmana de Pasqua «celebrating the (final) redemption of Israel» («Jesus as Nazirite in Mark 14:25 Par.», 125). En canvi, té raó quan es refereix a la certesa que experimenta Jesús del seu propi futur concebut com una vindicació de Déu en relació amb una mort que s'oposa precisament als designis divins.

i aquest extrem fa entendre la continuïtat que Jesús estableix entre l'últim sopar i tota la seva vida. Ambdues, vida i mort, queden orientades a la irrupció de la salvació divina a través de la seva persona i del seu missatge sobre el Regne. Durant el seu ministeri, Jesús havia parlat de la seva missió a la terra amb diverses imatges, algunes relacionades amb el foc (Lc 12,49; Tom 82) o amb l'espasa (Mt 10,34 par. Lc 12, 51), i altres relacionades amb l'entrada en el Regne (Mt 19,14 par. Mc 10,15 par. Lc 18,16), fins i tot mitjançant una violència positiva (Mt 11,12 par. Lc 16,16). Però només en el context de l'Últim Sopar Jesús es veu a si mateix assegut a taula en un Regne futur participant pacíficament del banquet final.³⁹

La mort de Jesús no equival a posar fi a unes esperances que havia suscitat la missió com a enviat de Déu. Per a Jesús, la mort era un pas previ a la salvació que havia d'arribar. La seva convicció era que, més enllà de la seva mort, la salvació divina vindria i ell seria rescatat de la mort per a participar en el banquet del Regne. Aquesta convicció encaixa a la perfecció amb la seva activitat d'enviat de Déu que havia rescatat tantes vides del mal i de la malaltia en el marc d'un Regne incoat. Ara, morint, portaria la seva donació fins al final. Jesús considera, doncs, la seva mort com la culminació de la seva missió de representant autoritzat del Regne de Déu.⁴⁰ L'horitzó constant de Jesús, present i futur, és el Regne, és a dir, la sobirania de Déu i la seva voluntat de salvació.⁴¹ Com observa Xavier Léon-Dufour, Jesús gira el seu rostre vers la victòria de Déu.⁴²

Jesús mai havia orientat el seu ministeri al marge del que constitueix el centre de la seva vida: el compliment de la voluntat de Déu. El Regne que ell anuncia és una irrupció de la salvació de Déu en el temps present, marcada pels seus fets i per les seves paraules. L'Últim Sopar inclou un esment, prou significatiu, del Regne, és a dir, una referència a la salvació final i definitiva de Déu, en la qual, també i sobretot, es situa Jesús, plenament sabedor de l'arribada de la seva mort. Per aquesta raó, es pot afirmar que el sentit que Jesús va donar a la seva mort, així com el sentit que ell va conferir a la seva vida, està vinculat amb la seva experiència de Déu.⁴³

39. Jesús mai esmenta, durant el seu ministeri, la seva entrada en el regne de Déu. L'Últim Sopar és, doncs, un esdeveniment únic i especial.

40. SCHRÖTER, *Das Abendmahl*, 160: «Jesus hätte seinen Tod als Konsequenz und Vollendung seines Weges als Repräsentant der Gottesherrschaft».

41. Vegeu H. SCHÜRMAN, *Jesus ureigener Tod. Exegetische Besinnungen und Ausblick*, Leipzig: St. Benno 1975 (= *¿Cómo entendió y vivió Jesús su muerte? Reflexiones exegeticas y panorámica* [BEB 342], Salamanca: Sígueme 1982). Citem la versió francesa: *Comment Jésus a-t-il vécu sa mort?* (LD 93), Paris: Cerf 1977, 53.

42. Vegeu X. LÉON-DUFOUR, *La fracción del pan*, 255-256.

43. Vegeu la meua obra *Jesús. Una biografía*, 470.

En una paraula, l'Últim Sopar és el pont que uneix, en Jesús, la seva vida i la seva mort. Abans del sopar, la vida de Jesús s'havia anat orientant vers la seva pujada a Jerusalem realitzada segons el dissenyi de Déu i culminada amb el seu martiri (vegeu Lc 13,33). Després del sopar, Jesús entra ràpidament en el segment d'una mort immediata: l'arresten i els romans el sotmeten a un judici ràpid, en el qual es decreta la seva condemna a la pena capital. L'Últim Sopar resumeix de manera comprensiva aquesta seqüència, tota la vida de Jesús, ja que «Regne» i «aliança» constitueixen dos conceptes clau, ambdós relacionats amb el dissenyi de Déu, que indiquen com Jesús va interpretar la seva mort. D'una banda, el vi nou i futur del Regne, que es troba en relació amb el vi present, el que es serveix durant el sopar, significa la participació de Jesús en el Regne futur de Déu. D'altra banda, l'aliança establerta mitjançant la realitat insòlita de la sang vessada de Jesús, significada pel vi que ell ofereix als seus durant el sopar, expressa la seva autodonació, la qual quedarà fixada en la història gràcies a un memorial confiat als que assisteixen a l'Últim Sopar. Aquests, els deixebles, testimonis de l'autodonació de Jesús, testimoniaran igualment la vindicació que Déu farà d'ell, quan compreguin que s'ha produït una acció divina poderosa, tan insòlita com els esdeveniments de l'Últim Sopar: Déu ha fet possible el futur escatològic de Jesús ressuscitant-lo d'entre els morts. Aquest futur passa a ser futur dels mateixos deixebles, que es veuen empesos a mantenir la memòria de l'Últim Sopar. El sagrament de l'Eucaristia, concebut com a memorial o anamnesi del sopar del Senyor, serà probablement un dels primers efectes de la nova situació creada amb la resurrecció de Jesús. L'acte redemptor inclou l'últim sopar, la mort en creu i la victòria sobre la mort.

6. UNA MORT REDEMPTORA

Segons dos textos dirigits als Dotze, el de l'Últim Sopar (Mc 14,24 par. Mt 26,28) i el dels líders de les nacions (Mc 10,45 par. Mt 20,28), Jesús parla de «la meua sang» / «vida» (τὴν ψυχὴν μου) que és donada / vessada / oferta «per molts» (ὕπερ / περὶ / ἀντὶ πολλῶν).⁴⁴ A més, en el relat llucà de l'últim sopar Jesús es refereix a «el meu cos» (τὸ σῶμά μου) que és lliurat «per vosaltres» (ὕπερ ὑμῶν) (Lc 22,19) —així mateix a 1Co 11,24— i a «la meua

44. La preposició ἀντὶ (Mc 10,45 par. Mt 20,28) admet les traduccions «a favor» (= «per») o «en lloc de». En el segon cas, es ressalta el caràcter substitutori de la mort de Jesús.

sang» representada per la copa, és a dir pel vi de la copa, que és vessat «per vosaltres» (ὕπερ ὑμῶν) (Lc 22,20).⁴⁵

Així doncs, en els quatre relats de l'últim sopar hi ha dues partícules gregues (ὕπερ / περί) que tenen una configuració semàntica molt semblant. D'ambdues, ὕπερ és la més freqüent. La trobem a Mc 14,24 (referida a la sang vessada),⁴⁶ a Lc 22,19 (referida al pa donat / ofert), a Lc 22,20 (referida a la copa amb el vi que és nova aliança en la sang) i en 1Co 11,24 (referida al cos). Pel que fa als verbs emprats en relació amb aquesta preposició, pertanyen al camp semàntic d'una acció humana relacionada amb el propi cos (διδόμενον, «donar» / «oferir») (Lc 22,19) o amb la pròpia sang (ἐκχυννόμενον, «vessar», Mc 14,24 par. Mt 26,28) o amb un líquid, el vi contingut en una copa, que s'escampa per voluntat humana (ἐκχυννόμενον, «vessar») (Lc 22,20). L'element comú és, doncs, la voluntarietat d'un subjecte humà, en aquest cas, Jesús, qui decideix donar alguna cosa d'ell mateix («el meu cos», «la meva sang») a favor d'altres («vosaltres», «molts» / «la multitud»). És clar que una donació d'aquest tipus, que és oblativa en grau màxim, es situa en un terreny singular i únic. Aquest terreny es precisarà quan Jesús mori a la creu. Aleshores l'oblació adquirirà tot el seu sentit, l'acció simbòlica es fusionarà amb una realitat factual i passarà a la categoria d'«esdeveniment». Llavors es podrà parlar d'acte redemptor, fruit d'una decisió lliure i voluntària de Jesús.

És cert que a Mc 10,45 apareix la fórmula «en rescat per molts / la multitud» (λύτρον ἀντὶ πολλῶν) i que aquesta fórmula sembla ser explicativa del que precedeix: Jesús, el Fill de l'home, ha vingut per a «donar la seva vida» (δοῦναι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ), l'ha lliurada i oferta. És a dir, encara que des del punt de vista crític la paraula «rescat» (λύτρον) podria ser atribuïda a la tradició posterior a Jesús, l'expressió «donar la seva vida... per molts / la multitud» s'acosta a les paraules de l'últim sopar. En aquestes apareix la fórmula «(el meu cos) donat / lliurat per vosaltres» (Lc 22,19, referit al cos de Jesús), que és molt semblant a la fórmula de Mc 10,45 («donar la seva vida... per molts / la multitud») i prou semblant a la fórmula «(la meva sang) vessada per molts / la multitud» de Mc 14,24. Consegüentment, encara que apartem de Mc 10,45 el terme «rescat», el text restant d'aquest verset i els textos de l'últim sopar continuen tenint un sentit oblatiu que desemboca a la donació de la pròpia existència (donar / oferir / vessar; la vida / el cos / la sang; per molts / per vosaltres). D'altra banda, tot sembla indicar que a partir dels

45. Notem que a Lc 22,20 la frase «vessada per vosaltres» (τὸ ὑπερ ὑμῶν ἐκχυννόμενον) concorda amb «la copa» (τὸ ποτήριον), tal com assenyalava correctament la traducció de la NRSV: «this cup that is poured out for you is the new covenant in my blood».

46. En el text paral·lel (Mt 26,28) apareix περί.

gestos i les paraules que Jesús realitza en el seu últim sopar (vegeu Mc 14,24 par. Mt 26,28), es pot entendre l'origen de la sentència que es troba a la perícope dels líders de les nacions, on es parla de lliurar la vida «per molts», és a dir, per tots (Mc 10,45 par. Mt 20,28).⁴⁷

El pas de l'oblació sacrificial al rescat redemptor és petit. En ambdós casos, es tracta d'una vida que es dona en benefici d'altres, per al bé dels altres. Aquesta donació no queda tancada en ella mateixa sinó que s'efectua per a «altres» (el grup dels deixebles presents, la multitud, és a dir, tota la humanitat). Més encara, aquesta donació suposa per aquests «altres» l'entrada objectiva en un bé més gran que implica l'alliberament de qualsevol situació d'opressió i subjecció. Per aquesta raó és pertinent parlar de «rescat» (Mc 10,45) i d'acte redemptor en relació amb l'acció oblativa expressada en aquest verset i en les paraules sobre el pa i sobre la copa amb el vi que es troben en els relats de l'últim sopar.

Així doncs, a propòsit del valor soteriològic que Jesús hauria donat a la seva pròpia mort, penso que estem en condicions d'afirmar que Jesús realment la va comprendre com una mort a favor dels altres humans, de tota la humanitat —tal com la fórmula «per molts / per una multitud» (Mc 14,24 par. Mt 26,28) sembla fer entendre—. Llevat del terme «rescat» (Mc 10,45) que podria ser un afegit provinent de la primitiva comunitat cristiana, el sentit de les paraules pertanyents als relats eucarístics de la institució, testimonien el caràcter redemptor dels esdeveniments de l'últim sopar, de la mort en creu i de la resurrecció d'entre els morts de Jesús.⁴⁸ D'altra banda,

47. Vegeu també 1Tm 2,6, que sembla dependre de Mc 10,45 par. Mt 20,28: «(Jesús) es va entregar com a rescat per tots» (ὕπὲρ πάντων). D'altra banda, és probable que Mc 10,45 depengui de Mc 14,24, text que es relaciona amb l'expressió «per vosaltres», atribuïble a Jesús. Anton Vögtle, per exemple, considera que Mc 10,45 ha d'entendre's com a text dubtós quant a la seva autenticitat (vegeu SCHÜRMAN, *Comment Jésus a-t-il vécu sa mort?*, 64). De fet, Lluc pot no haver tingut accés a la sentència de Mc 10,45b «donar la seva vida en rescat per a molts» (δοῦναι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ λύτρον ἀντι πολλῶν) (compareu Mc 10,43-45 amb Lc 22,26-27), però pot haver considerat que aquesta sentència, atribuïda a Jesús per la tradició (vegeu Mc 10,45 par. Mt 20,28), ja havia quedat reflectida en les paraules sobre el pa, que apareixen a Lc 22,19, amb anterioritat a Lc 22,26-27: «el meu cos donat per vosaltres» (τὸ σῶμά μου τὸ ὑπὲρ ὑμῶν διδόμενον) (22,19). De fet, el paral·lelisme entre «donar la seva vida per molts» i «donar (lliurar) el seu cos per vosaltres» és evident. Quant a l'absència del terme «rescat» (λύτρον) a Lc 22,19 i Lc 22,26-27, suposa per a alguns anul·lar en Lc la teologia de l'acte redemptor. Però no es pot obviar el sentit «redemptor» que acompanya la donació de la vida / del cos per al bé (ὕπὲρ) de vosaltres / la multitud, propi de Lc. D'altra banda, notem que el terme «rescat» no forma part de cap de les quatre tradicions sobre l'últim sopar, si bé en totes aquestes hi ha el sentit «redemptor» a través, com hem esmentat, dels verbs i les preposicions relatives al pa i a la copa amb el vi.

48. Jens Schröter prefereix parlar de les paraules de Mc 10,45 i de la institució de l'eucaristia com «desenvolupaments postpasquals» que, tanmateix, estarien arrelats en significats proporcionats pel mateix Jesús (*Das Abendmahl*, 160 n. 223). Al meu entendre, es pot anar més

no deixa de ser interessant l'opinió d'Ulrich Luz, segons la qual seria millor raonar amb l'anomenat criteri de la *Wirkungsplausibilität*, és a dir, la plausibilitat a partir dels efectes produïts pel text. D'aquesta manera es podria concloure, a partir de l'àmplia recepció del valor redemptor o expiatori de la mort de Jesús en el primer cristianisme, que Jesús efectivament va donar a la seva mort un significat relacionat amb el perdó dels pecats.⁴⁹

Aquesta opció interpretativa ja es troba de fet a l'Evangelí segons Mateu. Les paraules mateanes referents a la copa (εις ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν) («en remissió / perdó dels pecats», Mt 26,28) són un afegit a la tradició primigènia, però expliquen correctament la fórmula prèvia «per molts / la multitud» que es troba a les paraules sobre la copa —fórmula que es troba igualment a Mc 14,24—. Així doncs, en la comprensió pròpia de l'Evangelí de Mateu, el significat de la metàfora del «rescat», pertanyent a la tradició (vegeu Mc 10,45 par. Mt 20,28), ha de ser relacionat amb el perdó dels pecats. Des del punt de vista intertextual Camille Focant opina que el millor rerefons veterotestamentari del tema del «rescat» és indubtablement Is 53,10-12 («i haurà lliurat la seva vida com a expiació», «va prendre damunt seu les culpes d'ells»). No obstant això, si es prefereix un sentit menys sacrificial, el rerefons d'Is 43,3-4 («donaria altres homes en comptes teu») seria l'opció més encertada.⁵⁰

7. CONCLUSIONS

1. L'afirmació del caràcter redemptor de la mort de Jesús planteja la relació entre el Jesús de la història i la teologia de la primera comunitat, precisament en el punt crucial: el sentit que Jesús havia donat a la seva mort. La pregunta central del tema rau a saber si es pot parlar de la mort de Jesús com a acte redemptor, o bé cal la relectura teològica postpasqual per afirmar plenament el caràcter salvífic de la seva mort.

2. Els signes d'autodonació que Jesús realitza a l'Últim Sopar s'orienten a una vida que es tancarà mantenint el mateix horitzó que fins ara l'ha caracteritzat: l'horitzó de la *Pro-Existenz* (Schürmann). Jesús comprendrà la seva mort com una autodonació personal, ja que els signes que la prece-

enllà i considerar que aitals paraules troben fonamentalment el seu lloc primigeni en l'últim sopar celebrat per Jesús.

49. Luz afirma: «Dass hier ein Erbe Jesu vorliegt, ist die einfachste Erklärung» («Warum Zog Jesus nach Jerusalem?», 426).

50. Vegeu *L'évangile selon Marc* (CBNT 2) Paris: Cerf 2004, 402.

deixen i l'expliquen tenen aquest mateix caràcter: Jesús «dona» el pa i el vi i qui els dona es «dona» a si mateix.

3. El sentit inclusiu (per a tots i cadascun dels deixebles presents a l'últim sopar) caracteritza la fórmula «per vosaltres» de les paraules de la institució (vegeu Lc 22,19.20: 1Co 11,24). Aquest sentit s'ha conservat en la fórmula ampliada «per molts / la multitud» (per a tots i cadascun dels que formen la humanitat, passada, present i futura). A aquest sentit inclusiu hi contribueixen la funció simbòlica dels Dotze com a totalitat i el sentit d'inclusió que domina el ministeri de Jesús.

4. A l'Últim Sopar Jesús ha dut a terme la seva acció simbòlica sobre el pa i el vi, particularment sobre aquest últim, inspirant-se, és a dir, prenent com a referent la narració d'Ex 24 sobre l'aliança del Sinaí, si bé això no significa que el sentit de l'Últim Sopar depengui exclusivament d'Ex 24. Aquest paral·lelisme es verifica sobretot entre Mc 14,24 par. Mt 26,28 («aquesta és la meua sang de l'aliança») i Ex 24,8b («aquesta és la sang de l'aliança que el Senyor fa amb vosaltres»), i entre Mc 14,24 par. Mt 26,28 («[sang] vessada per molts») i Ex 24,8 («[Moisés va prendre] la sang i va aspergir el poble»). En ambdós casos hi ha una aliança —una relació basada en el compromís mutu i la comunió— que queda segellada amb la sang vessada.

5. La paraula «aliança» a l'Últim Sopar mostra que Jesús ha comprès la seva vida i la seva mort en termes de participació en el pla salvífic de Déu. Jesús confereix a la seva mort un significat vinculat amb l'aliança: la relació de Déu amb els homes —els Dotze, el seu poble, tota la humanitat— passarà per una realitat insòlitàment diferent a l'aliança del Sinaí (ara es produeix la mort sacrificial d'un home, Jesús) i prendrà forma en un nou signe (la participació en la persona de Jesús i en la seva mort gràcies al fet de compartir el pa partit i la copa oferta a tots). «La meua sang de l'aliança» (comp. Ex 24,8 i Mc 14,24 par. Mt 26,28) significa que la sang de Jesús és l'expressió privilegiada de l'aliança de Déu, així com la seva vida i el seu ministeri són el lloc on el Regne de Déu es fa present en aquest món.

6. Las paraules de Jesús a Mc 14,25 no solament no admeten cap immi-nència sinó que estableixen una distància temporal entre l'Últim Sopar i el dia en què el Regne s'instauri —almenys, el temps que hi ha entre aquesta collita i la següent!—. Jesús considera la seva mort com la culminació de la seva missió de representant autoritzat del Regne de Déu. L'horitzó constant de Jesús, present i futur, és el Regne, és a dir, la sobirania de Déu i la seva voluntat de salvació. Aquest horitzó sobrepassa qualsevol determinació temporal.

7. Jesús realment la va comprendre com una mort a favor dels altres humans, de tota la humanitat —tal com la fórmula «per molts / per una

multitud» (Mc 14,24 par. Mt 26,28) sembla fer entendre—. Llevat del terme «rescat» (Mc 10,45) que podria ser un afegit provinent de la primitiva comunitat cristiana, el sentit de les paraules pertanyents als relats eucarístics de la institució, testimonia el caràcter redemptor dels esdeveniments de l'últim sopar, de la mort en creu i de la resurrecció d'entre els morts de Jesús.

Armand PUIG I TÀRRECH
Camí de l'Horta, 7
43470 La Selva del Camp
CATALONIA (Spain)

(acabat en data 28.01.2018)